

МАКРОКОМПОЗИЦІЯ НОВОГО СЛОВНИКА СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Катерина БОНДАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

Статтю присвячено обґрунтуванню концепції нового словника субстандартної лексики української та англійської мов. Авторкою обґрунтовано лінгвістичні та психолексикографічні основи макрокомпозиції словника.

Ключові слова: тезаурус, субстандарт, семантико-ідеографічна класифікація.

English-Ukrainian substandard dictionary concept is brought up in the article. The author substantiates linguistic and psycholexicographic principles of the dictionary macrocomposition.

Keywords: thesaurus, substandard, semantic-ideographic classification.

Лексичний субстандарт (сленг, жаргони та арго) є невід’ємною частиною будь-якої національної мови, яка виконує світомоделювальну функцію, що реалізується в національній мовній картині світу. Онтологічна сутність підсистем субстандарту детермінує той факт, що особливості картування світу соціолектами визначаються специфікою відповідних соціальних груп, а стосовно сленгу – особливою світоглядною позицією мовців, зумовленою перебуванням у межах сміхової, неофіційної культури.

Словникова фіксація лексичного субстандарту – одна з небагатьох лінгвістичних проблем, яка активно обговорюється і вирішується як професійними [7; 8], так і непрофесійними лінгвістами [10]. Така популярність мовного феномену вочевидь зумовлена тим, що сленгова картина світу відображає “неофіційний”, карнавальний тип світогляду етносу, відтак є привабливим як з погляду користування, так і долучення до його фіксації. Разом з тим, слід відзначити відносну складність використання зазначених джерел задля професійних цілей – алфавітний порядок не дозволяє швидко дібрати відповідник перекладачеві, віднайти синонім редакторові або знайти відповідну одиницю з потрібним семантичним навантаженням професіоналу, який пише тексти. Відповіддю на такі виклики

міг би стати новий словник субстандарту, побудований на змістових, а не формальних засадах.

Метою статті є описання макроструктури нового словника субстандартної лексики української та англійської мов з позиції традиційної лексикології та психолексикографії.

Завдання: описати принципи представлення сленгової лексики української та англійської мов; обґрунтувати спосіб представлення багатозначних слів та омонімічних одиниць.

Останнім часом у контрастивних студіях лексика все частіше розглядається не лише з вузько-лінгвістичних позицій, а як спосіб класифікації світу, модель матричного уявлення про нього. Саме цим зумовлений розвиток структурно-семантичних методів і класифікацій. На думку М.П. Кочергана, принцип системності має стати основним у контрастивних лексико-семантичних студіях. “Без урахування системних зв’язків та ієрархічних відношень на всіх рівнях аналізу (семному, семемному, лексемному, лексико-семантичних груп і лексико-семантичних полів) не може бути адекватного опису лексико-семантичної системи зіставлюваних мов, бо саме значеннєвість мовної одиниці є основною одиницею контрастивних досліджень, а вона (значеннєвість) визначається місцем мовної одиниці у певній системі” [3:4]. Це відбито в контрастивних дослідженнях, порівняння в яких здійснюється на основі певних таксономій, інваріантних для лексичних систем, що зіставляються [1; 4;6].

У зв’язку з вищезазначеним нове звучання набула класична теорія лексико-семантичних полів як сукупностей лексичних одиниць, об’єднаних спільністю змісту (категорійною семою), які відтворюють поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Лексико-семантичне поле є складною системою, до якої за ієрархічним принципом входять мікрополя та лексико-семантичні групи. Дослідження вчених Принстонського університету довели, що іменники розташовуються в лексичній пам’яті (свідомості) людини саме у вигляді змістових ієрархій на противагу дієсловам, організованим за принципом логічних послідовних ланцюгів, прикметникам та прислівникам, об’єднаним як багатовимірні гіперпростори[9].

У зв’язку з вищезазначеним цілком логічним видається структурувати словник за принципом, максимально наближеним до принципів зберігання лексичних систем у свідомості людини.

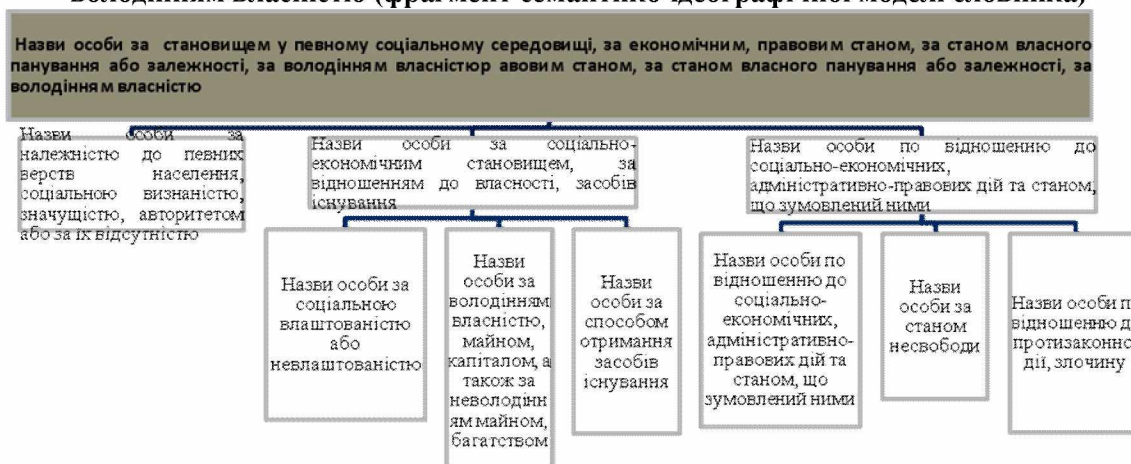
Ієрархічність конструкції словника перебуває в контексті психолексикографічних розвідок, оскільки є стрижнем ментального лексикону людини, вербалізованого в нашому випадку субстандартною лексикою. Наявність таксономії, яка виступає своєрідним *tertium comparationis*, дозволяє робити релевантні висновки не лише про суто лінгвістичні характеристики субмови в досліджуваних лінгвосоціумах, але й про універсальні та національно-специфічні її риси, які актуалізовано в надлишковій лексикалізації або наявності лагун.

Навіть з урахуванням світової глобалізації та демократизації, для британського соціуму надзвичайно актуальними залишаються проблеми соціального розшарування суспільства, відповідності соціальній ієрархії, що зумовлює наявність значно більшої, порівняно з українською мовою, кількості британських сленгових одиниць, зафіксованих у розділах “*Назви особи за становищем у певному соціальному середовищі, за економічним, правовим станом, за станом власного панування або залежності, за володінням власністю*”, “*Назви особи за належністю до певних верств населення, соціальною визнаністю, значущістю, авторитетом або за їх відсутністю*” тощо. На відміну від британського суспільства, де соціальне розшарування має глибоке історичне коріння, українська соціальна стратифікація перебуває в періоді становлення.

У результаті семантико-ідеографічної репрезентації українського та англійського сленгу було виявлено лагуни, тобто угруповання, наявні в одній сленговій лексичній системі та відсутні в іншій: “*Назви особи за релігійним сприйняттям дійсності*” та “*Назви особи у сфері релігії та культів*”, відсутність яких в українському сленгу зумовлена тривалим періодом обмеження релігійної самоідентифікації в Україні. Слід, однак, зазначити, що зі зміною вищезазначених екстралінгвальних чинників цілком вірогідним видається

“заповнення” цих лакун українським лексичним матеріалом. Логічність та стрункість ієрархії в перспективі забезпечить надійність поповнення словника сленговими новотворами. При цьому поява нових реалій, а, відповідно, й сленгових номінацій, не фіксованих раніше, буде відбита в словнику додатковими “гілками”, які не спричинять деформацію загальної структури.

Таблиця 1. Назви особи за становищем у певному соціальному середовищі, за економічним, правовим станом, за станом власного панування або залежності, за володінням власністю (фрагмент семантико-ідеографічної моделі словника)

Ієрархічність виправдана також з суто практичної точки зору, оскільки пропонує швидкий доступ не лише до синонімічних рядів або антонімічних пар, а й до лексем, зв'язаних складнішими парадигматичними зв'язками: гіпо-гіперонімічними, меронімічними, партонімічними тощо.

За принципом представлення лексики, новий словник, з певними застереженнями, можна віднести до “тематичних” через змістовий, а не формальний принцип розташування лексем. На протигагу традиційному асоціативному було обрано ідеографічний принцип, який характеризується безумовною віднесеністю до певної частини мови (в даному випадку – іменників та іменних словосполучень) та стрункою ієрархічністю всіх виділених тематичних угруповань, у тому числі, одна відносно іншої. Частиномовна належність у нашому випадку – наріжний камінь для структурування лексичного матеріалу. На відміну від існуючих сленгових тезаурусів [7; 8], вершиною таксономії є умовний поділ на частини мови. Згідно з концепцією “Російського семантичного словника” за редакцією Н.Ю. Шведової, вихідним пунктом у структуруванні та розподілі лексики є поділ усього словникового складу на частини мови, зумовлений самою мовою: 1) “Слова, що вказують (займенники)”; 2) “Слова, що іменують”; 3) “Слова, що зв’язують”; 4) “Слова, що кваліфікують”. До слів, що іменують, тобто до таких, лексичним значенням яких є поняття про предмет, ознаку, стан або процес, належать іменники, прикметники, дієслова, прислівники, предикативи, а також слова, що використовуються для лічби. Кожна частина мови складається зі слів, згрупованих у власне лексичні класи, що постають у вигляді розгалуженого дерева з гілками, які розходяться від верхівки до основи [5]. Продуктивність такого принципу, як ішлося вище, підтверджено розвідками психолексикографів-укладачів словника WordNet[9].

Лексичні одиниці української та англійської частини словника (відмовляємось від традиційного поділу на “праву” та “ліву” частини [2], оскільки наголошуємо на абсолютній незалежності складових) перебувають у відношеннях одномовної та міжмовної синонімії (семантичної еквівалентності).

На відміну від презентації лексичних одиниць у WordNet-подібних лексикографічних джерелах та враховуючи незначну кількість абсолютних синонімів в лексичному субстандарті, кожна лексична одиниця супроводжується дефініцією, а в перспективі, ілюстрацією з сучасного медіапростору. Такий принцип забезпечує доступ до максимальної кількості лексем зі схожим семантичним наповненням в обох мовах та надає інформацію про особливості вжитку лексеми.

Наведений нижче фрагмент в перспективі деталізуватиметься та доповнюватиметься. Як бачимо, український сленг майже не диференціює людину з великим досвідом та майстерністю за сферами діяльності (*ветеран* ‘людина, яка має великий досвід у своїй справі’), натомість в англійській частині, окрім гіперонімів типу *profromDover* anexpert наявна значна кількість лексем, які можна вважати гіпонімами, оскільки вони мають всі характеристики більш загального поняття, при цьому вирізняються від них додатковими, диференційними семантичними компонентами [9].

Таблиця 2. “Назви особи за наявністю знань, умінь, майстерності, досвіду або за їх відсутністю” (фрагмент підрозділу словника)

український сленг	англійський сленг
ветеран ‘людина, яка має великий досвід у своїй справі’ гуру ‘знавець’ динозавр ‘професіонал, знавець, досвідчена у своїй галузі людина’ дока/док ‘знавець, людина, обізнана в чомусь’ мутант ‘вундеркінд’	pro a professional, especially in a field of endeavour that is also enjoyed by amateurs (such as sport or theatre); also used as an Internet domain name for a professional practitioner professor a skilled and experienced poker player pro from Dover an expert propellerhead an expert computer enthusiast radar Charlie a poker player with a strong intuitive sense of other players’ hands salt an experienced veteran in any calling skate rat a devoted, perhaps skilled skateboarder son-of-a-bitch with slides an expert guest speaker at a medical meeting sourdough a person with considerable experience in Alaska sweeper an expert hired to search for and locate surveillance devices talking head an expert guest on a television or radio news show tiger an outstanding sportsman; a confident climber; a formidable sporting opponent veteranoan experienced, respected gang member. Spanish used by English-speakers
баклан _{крим.} , _{зневажл.} ‘молодий, недосвідчений злодій’ букварик ‘водій-початківець, який розміщує на своєму автомобілі розпізнавальний знак “У”’ дух ‘новачок’, зелений / зелень _{жрм.} , _{крим.} ‘молода недосвідчена людина’ ламер / ламіо _{комп.} ‘дуже поганий зломщик комп’ютерних програм (найнижчий рівень)’ пацан _{крим.} ‘молодий злодій – учень досвідченого злодія’ піонер ‘недосвідчена людина’ рогатий/рогатісімо ‘недосвідчений злодій’ дитинка _{мол.} , _{зневажл.} ‘молодий за рангом, недосвідчений’ салага ‘новачок, недосвічена людина, слабак’, фазан _{крим.} , _{зневажл.} ‘недосвідчений злодій’, зелений _{крим.} , _{зневажл.} ‘молода недосвідчена людина’, фрей _{несхвальн.} ‘недосвідчений злодій’ чайник ‘недосвічена в будь-якій сфері людина, початківець’ шкет ‘недосвідчений злодій-одинак’	pecknecker on the railways, a newly hired apprentice pigeon a new participant in a twelve-step recovery programme such as Alcoholics Anonymous piker a rank amateur or beginner poledad an annoying, new-to-the-sport skateboarder probie a probationary employee quack a novice surfer rookie a raw recruit, especially a new recruit in the army or police. roustabout in oil drilling, an unskilled oil field worker screw-up an awkward person an incompetent, a blunderer, an inadequate person shade-tree mechanic an amateur car mechanic of dubious skill, questionable honour and the best of intentions shake and bake a non-commissioned officer fresh out of training sizzler an unskilled cook skin an immature or inexperienced young person. softy an inexperienced and/or unskilled poker player; in computing, a programming expert who lacks any substantial understanding of computer hardware squid an inexperienced, unskilled motorcyclist. storm carpenter noun an untrained, unskilled, incompetent carpenter. surf rat a beginner surfer toy an inexperienced or incompetent graffiti artist twink a new military recruit two-bug in horse racing, an inexperienced jockey with a weight allowance of seven pounds

Проблема багатозначності, властива будь-якому лексичному корпусу, вирішується відокремленням кожного значення та розташуванням лексеми серед одиниць зі схожим набором семантичних компонентів: лексему *духовка* 'негативний образ жінки-домогосподарки, що не слідкує за собою та має обмежене коло інтересів', зважаючи на семи, які входять до структури її значення, фіксуємо як у підрозділі "Назви особи за властивостями натури, рисами характеру, а також за вчинками, поведінкою, зумовленими такими властивостями, рисами", так і в підрозділі "Назви особи за інтелектуальним, інтелектуально-емоційним, інтелектуально-емоційно-фізичним станом, властивістю, якістю та їх виявом"; англійську одиницю *dinky* 'представник родини, члени якої працюють у певній професійній сфері, не мають дітей, а отже, розглядаються як привабливі споживачі продукції, оскільки зазвичай не обмежені часом та грошима', відносимо до "Назв особи за особистими, суспільними відносинами, зв'язками" та "Назв особи за професією, спеціальністю, родом занять, характером діяльності і пов'язаними з ними діями, функціями, відносинами".

У підсумку зазначимо, що принципи представлення лексичних одиниць в новому двомовному словнику субстандартної лексики ґрунтуються на лінгвістичній теорії семантичних полів, теоретичних засадах зіставного мовознавства та психолексикографічних дослідженнях. Семантика-ідеографічна репрезентація сленгового лексикона є надійним інструментом як для лінгвістичних розвідок з когнітивістики, лексичної семантики тощо, так і для практичного користування. В перспективі розроблена модель спроможна виступити базою для багатомовних словників лексичного субстандарту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бондаренко О.С. Концепти "чоловік" і "жінка" в українській та англійській мовних картинах світу: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.17 / О.С. Бондаренко; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2005. – 19 с.
2. Гринев-Гриневич С. В. Введение в терминологию. Как просто и легко составить словарь. – Либроком, 2009. – 224 с.
3. Кочерган М.П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження // Мовознавство. – 1996. – № 2-3. – С. 3 – 12.
4. Малюга А. Ф. Найменування явищ природи у зіставному аспекті: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / А. Ф. Малюга ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2010. – 21 с.
5. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений. – Т.1. – М.: "Азбуковник", 1998. – 804 с.
6. Тарасова В. В. Семантичне поле "Засоби пересування" в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / В. В. Тарасова ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2009. – 18 с.
7. Ayto J. The Oxford Dictionary of Slang. – Oxford University Press, 2003. – 474 p.
8. Green's Dictionary of Slang. – Oxford University Press, 2011. – 6128 p.
9. Miller, George A., et al. "Introduction to wordnet: An on-line lexical database*." – International Journal of Lexicography 3.4 (1990). – p. 235-244.
10. urbandictionary.com

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Катерина Бондаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, лексикографія, психолексикографія, зіставна лексикологія.